

Proloog

MEI 1866

Gustav weet niet meer welke dag het is. In zijn benauwde houten lade heeft hij de afgelopen uren minstens twaalf keer het geluid van braaksel in de ijzeren emmer gehoord. De eerste keren nog krachtig, de laatste keer als een lauwe pisstraal in een baal hooi. In de lade boven hem kronkelt zijn vader van de pijn.

De voorbije dagen had hij geprobeerd zijn vader zo goed mogelijk te helpen, was emmers gaan halen en had ze ook weer geleegd. De vrouw aan de overkant van het ruim had Gustav gemaand voorzichtig te zijn, afstand te houden, naar boven te gaan.

Maar kan hij zijn vader in de steek laten?

Hij voelt spijt over de ruzie voor het vertrek. Zijn vader wilde de boerderij niet verlaten, had zich met hand en tand verzet met argumenten over de verantwoordelijkheid voor hun land en hun plicht jegens de voorvaderen, maar Gustav duldde geen tegenspraak meer. Na jaren van geploeter, mislukte oogsten en honger was er voor hen geen toekomst op hun geboortegrond nabij Bremen. Ze moesten naar Amerika.

Aan de binnenkant van Gustavs schedel bonkt het onophoudelijk en ook bij hem is het waakvlammetje in zijn ingewanden overgegaan in een uitslaande brand. Zijn buikloop is veranderd in vocht, gelijkend op de bottermelk van de koeien thuis.

Hij hoort het klotsen van de rivier en verlangt ernaar zijn verhitte lichaam als een gladde paling door het zachte donkere water te laten glijden. Maar hij kan niet zwemmen. En de bodem van de rivier ligt diep en duister onder hem.

Bezweet krabt hij aan de vlooiënbeten onder zijn kleren, stoot meermaals zijn ellebogen en knieën. Hij vloekt binnensmonds, knijpt zijn ogen dicht en denkt krampachtig aan de weidse hemel boven het schip, aan de sterren in het hemelduister.

Op weg naar Antwerpen heeft hij elke nacht op het bovendek gezeten, zoekend naar de Grote en de Kleine Beer. Het was warm voor de tijd van het jaar en hij had genoten van de wind op zijn gezicht, de geuren van nieuwe oevers. Zo anders dan de stroperige lucht die zich in elke hoek van het ruim heeft genesteld, doordrenkt van pis, stront, zweet en braaksel, waarin de tijd definitief is gestold.

Tussen de lades, boven de houten scheepskisten, schommelen over strakgespannen touwen stugge sokken, lijfjes, kniebroeken en onderrokken. In gedachten ziet Gustav de kaartspelende mannen op de kisten, aan hun lippen een goedkope sigaret, hun bulderlach met rotte tanden. Hij ziet de kinderen bikkelen tussen de rieten manden en katoenen zakken, naast het bijeengebonden huisgerei. Ze maken ruzie en leggen het weer bij.

Vanaf dat het schip zijn anker in de haven van Bremen heeft gelicht is er continu lawaai geweest; het geroep van de stokers in de kolenbunker, gekletter van pannen in de dampkeuken. Lallende, beschonken mannen, zingende vrouwen,

het geschreeuw van orders tegen het scheepspersoneel. En altijd dat onophoudelijke dreunen en stampen van de motor, als het kloppende hart van het schip.

Nu overheerst de stilte.

Niet de stilte waarop Gustav had gehoopt; op volle oceaan wanneer de drukte zou verstommen, de stoommachine zou worden uitgeschakeld en hij alleen de wind in de zeilen van de driemaster zou horen klapperen.

'Hallo, ist jemand da?'

In de verte, op het bovendek, klinkt de barse stem van kapitein Sancke. De norse zwijgzame man is niet meer beneden-deks geweest sinds hij de zwarte vlag heeft gehesen.

Nog maar net vertrokken uit Antwerpen werden de eerste gevallen van boord gehaald. Het jongetje van vier en zijn moeder van een paar lades verderop waren kort daarna in een ziekenhuis gestorven. Het schip werd doorgestuurd naar een dorp ten noorden van de stad waar ze de trossen moesten lossen en de gevreesde vlag werd gehesen. Aan land wachtte de oeverbevolking met vertrokken gezichten en ogen als vuur op Gustav en de andere passagiers; riek in de hand, klaar om elke sterveling die van boord wilde stappen aan de tanden te rijgen. Nieuwe zieken van boord halen bleek onmogelijk, terugkeren naar de stad was verboden. Dus werden ze een grote bocht verder gesleept om voor anker te gaan. Sindsdien heeft de kapitein met twee matrozen dag en nacht op de uitkijk gestaan, over het dek geijsbeerd.

Gustav weet dat er inmiddels meer mensen zijn gestorven. Hij heeft de kreten gehoord, klaagzangen in een opeenvolging van eeuwigdurende dagen en nachten. De doden liggen geduldig in het ruim te wachten. De levenden zitten gevangen; klot-send, als ratten in de val.

De vrouw aan de overkant staart Gustav met diepe, donkere ogen aan, haar levenloze baby dicht tegen haar lichaam ge-

drukt. Het haar sliert onder haar kapje vandaan, plakt aan haar blauwige huid, strak over de scherpe botten van haar gezicht getrokken. Het lijkt alsof ze iets wil zeggen, maar haar stem blijft hangen in haar uitgedroogde keel.

'Hallo!' De kapitein roept opnieuw. Het klotsen in Gustavs oor wordt luider. Hoort hij een schip naderen?

Hij voelt opwinding door zijn lijf trekken. Zou het kunnen dat ze eindelijk aan wal worden gebracht? Dat zijn vader wordt gered?

I

Vigilie

Hélène tuurt in de verte, hoort alleen het ruisen van de roeispanten en pastoor Teurlings' smalle lippen het *Miserere mei, Deus* prevelen: 'Ontferm U mijner God, overeenkomstig Uw grote barmhartigheid...' Hij houdt beide handen op de bijbel in zijn schoot, de ogen gesloten.

Op de regelmaat van de roeispanten klieft de schuit door het diepgrijze water. Langs de boeg golft het op, wat de geur van afval en rotte vis versterkt. Het is stil, zelfs de vogels zingen bij het ondergaan van de zon niet. Hélène ademt diep in, voelt de druk op haar borst, de opwinding die bezit van haar neemt. Het gaat eindelijk gebeuren, hier heeft ze op gewacht.

Sinds Teurlings, aalmoezenier van het Sint-Elisabethgasthuis, haar gisteren heeft ingelicht over de patiënten op het schip, is zij van niets méér zeker geweest dan dat zij alles in het werk zal stellen de noodlottigen te bezoeken. Ze had Teurlings gevraagd of er al zusters en priesters bij de opvarenden aanwezig waren. Hij vertelde over zijn toelating en die van pater Bruson om het schip Agnes te mogen betreden. 'Ga met ons mee,' was het antwoord waarop ze had gehoopt.

De hele weg in het rijtuig dat hen van Antwerpen naar Lillo had gebracht, was ze nerveus geweest. Samen met de eer-

waardes had ze gebeden voor de arme zielen die ze over enkele minuten zal ontmoeten. Vanaf Lillo waren ze de Schelde overgevaren naar Liefkenshoek waar een zekere dokter Stradling, ook op weg naar het schip, haar niet wilde meenemen; Bruson en Teurlings hadden permissie, zij niet.

Hélène was blijven aandringen, geholpen door de eerwaardes die godzijdank voor haar bleven pleiten. Ze moest en zou naar het schip. Dokter Stradling had ze nog nooit gezien, maar ze kon – wilde – geen beroep doen op haar klinkende achternaam om de man te overtuigen. Haar voornaam moest volstaan.

De dokter kwam haar nors voor, met weinig verlangen om naar de patiënten te gaan. Uiteindelijk was het de bootsman die de verlossende woorden had gesproken: ‘Nondedju, als de dame zo graag naar dat schip wil, wie zijn wij om dat te weigeren?’ De bootsman liet meteen verstaan dat als de dokter, de eerwaardes en de mejuffrouw waren afgezet, hij en zijn roeiers onmiddellijk zouden terugkeren. Zijn gezicht vertrok toen hij de naam van het schip uitsprak: ‘Agnes, de drijvende doodskist.’

Maar dokter Stradling had geen tegenspraak geduld. Hij had haast en commandeerde de bootsman te blijven wachten. Met veel nadruk maakte hij duidelijk dat hij na het bezoek snel wilde terugkeren om verslag aan het stadsbestuur uit te brengen.

Sindsdien spreekt de bootsman alleen nog maar tegen de pastoor.

‘Daar, daar ligt hij.’ De bootsman wijst in noordelijke richting naar de driemaster, zeilen neer, donker klotsend op het water voor de oever van Doel.

Pastoor Teurlings opent zijn ogen, grijpt zijn bijbel en heft het in leer gebonden boek met bevende handen in de richting van het schip. Met overslaande stem zet hij het Onzevader in, de bootsman mompelt mee.

‘Stil!’ Dokter Stradling zet zijn hand achter zijn oor. ‘Ik hoor een stem.’

Hélène concentreert zich op de contouren van het dek, voelt haar hart tegen haar chemise kloppen. Onder haar rokken en cape maakt de warmte van de dag plaats voor de kilte die uit het water opstijgt, een rilling trekt door haar lichaam.

Het briefje aan haar ouders was waarschijnlijk net bezorgd, laat genoeg om niets meer aan de situatie te kunnen veranderen. Als ze wisten dat hun dochter in aanraking zou komen met landverhuizers, besmet met de zo gevreesde ziekte en al tien dagen op het schip; het zou hun hart breken. Daar kan ze nu niet aan denken.

‘Hallo, wie daar?’ Stradlings krachtige stem draagt over het water.

‘Ich bin der Kapitän.’

Stradling staat op, de schuit wiebelt. ‘Gegroet, *wir kommen an Bord.*’

‘Und wer sind Sie?’ De norse stem van de kapitein klinkt niet uitnodigend.

Stradling zet zijn benen verder uit elkaar, handen in zijn zij en antwoordt geïrriteerd: *‘Ich bin Arzt und muss an Bord kommen.’*

Na wat gemompel wordt een touwladder naar beneden gelaten. Een matroos daalt af, reikt hun de hand. Hij is mager maar lijkt verder nog gezond.

Hélène sluit aan achter de dokter, kijkt huiverig omhoog langs de steile boeg van de oceaanstomer. Als de kapitein ziet dat er een vrouw de ladder wil bestijgen beveelt hij een tweede matroos. Geholpen door de matrozen haakt Hélène haar rijglaarzen wankel in de slingerende ladder. Ze kan zich moeilijk afzetten op het touw, trekt zich met veel inspanning omhoog. De sterke handen van de kapitein begeleiden haar over de reling tot ze naast hem staat, en ze opnieuw moet opkijken